

ISSN: 1309 4173 (Online) 1309 - 4688 (Print)

Volume 8 Issue 1, A Tribute to Prof. Dr. Šerbo Rastoder, p. 37-47, March 2016

DOI Number: 10.9737/hist.2016118182

Pers Kralı Büyük Kyros'un Siyasi ve İktisadi Politikaları *Political and Economic Policies of Persian King Cyrus the Great*

Yrd. Doç. Dr. Engin EROĞLU
Amasya Üniversitesi - Amasya

Öz:Büyük Kyros(M.Ö.550-530) döneminde Med egemenliğinden kurtulan Persler, önce Lidya daha sonra ise Babil Devleti'ni tarih sahnesinden silerek Ön Asya'da büyük bir devlet kurmuşlardır. Çok kültürlü bir çevrede yetişen Kyros'un politikaları ekseninde Persler, yerel krallıklara ve kültürlere saygı göstermekle birlikte, kurdukları yol ağı ve yönetim sistemi ile merkezin etkinliğini en uzak bölgelere kadar taşımışlardır. Böylece kısa sürede geniş bir coğrafyaya yayılmayı başaran Persler, yeni satraplıklar kurmak suretiyle kendi yönetim anlayışlarını uygulamaya başlamışlardır. Bu yönetim anlayışı, çeşitli milletlerin yeni otoritenin sınırları içerisinde bir fonksiyon icra etmelerine izin vermiştir. Bağlı ülkelerde tek para sisteminin uygulanması, bu ülkeleri baştan başa kat eden bir yol ağı ve bu yollar üzerinde düzenli bir posta teşkilatının kurulması ise ülke bütünlüğünü sağlamak için yapılan gayretlerin bir sonucu olmuştur. Bu durum, ticari yollar vasıtasıyla doğu ve batının kültürel ve iktisadi etkileşimini de hızlandırmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kyros, Persler, Satraplık, Kral Yolu

Abstract: In the period of Cyrus the Great (550-530 BC), Persians gained their independence from the Medes, then ended the Lydian and Babylonian states and created a big Persian state in Asia Minor. Growing up in a multicultural environment, Cyrus the great respected the rule of regional kingdoms and local cultures, which helped him to spread his rule to the furthest regions through the road and administration systems. Soon Persians spread to large territories and established new satrapies. Cyrus's administration model included the conquered nations in the decision making process of their lands. Furthermore, application of a single currency system, a road network across the country and establishment of a regular postal service on these roads solidified the unity of state. The road network also accelerated the cultural and financial interaction between east and west through trade.

Keywords: Cyrus the Great, Persian Empire, Persians, Satrapy, King Road

Giriş

Pers Kralı Büyük Kyros(Keyhüsrev)'un siyasi ve iktisadi politikalarına Mezopotamya ve Anadolu'da gerçekleşen bir takım siyasi gelişmeler zemin hazırlamıştır. Bu gelişmeler, Yakın Doğu'nun en güçlü siyasi ve askeri gücü olan Asur'un ortadan kalkmasından sonra bölgedeki tarihi olayların, büyük ölçüde Med, İskit ve Babilliler tarafından yönlendirilmeye başlamasını takip eden süreçte gerçekleşmiştir. Bundan sonra, deniz ticareti yapan Yunanlılar vasıtasıyla Mısır ve Akdeniz'in doğu kıyısı boyunca oturan milletlerin ilişki içine girmelerini sağlayan Kuzey Suriye merkezli ticari münasebetler, Urartu ve Asurlular arasında bir mücadele konusu¹ olmaktan çıkıp, daha çok Med ve Babillilerin dahil olduğu bir konu olmuştur.

¹Amélie Kuhrt, *The Ancient Near East (c. 3000-330 BC)*, volume two, Routledge, London and New York 1995, s.558.

History
Studies

Volume 8
Issue 1
A Tribute to
Prof. Dr.
Šerbo
Rastoder
March
2016

Babilliler, Mezopotamya ve çevresinde, eskiden Asur'un hakim olduğu alanda egemenlik sürmüşlerken, Medler Doğu Anadolu üzerinden Kızılırmak'a kadar²tüm Orta Anadolu'da hakimiyet kurmuşlardır.Kızılırmak'ın diğer yakasında ise Lidya Krallığı, Anadolu'da Medlere karşı direnen tek güçlü krallık olarak varlığını sürdürmüştür. Böyle bir siyasi dengenin söz konusu olduğu bir dönemde Persler, Kyros II (550-530) önderliğinde, Med egemenliğinden kurtulmak için bir mücadeleye girişerek Med hükümdarı Astyages'in hükümdarlığına son vermiş³ ve bölgede bir güç haline gelmek için büyük bir çaba içine girmişlerdir. Buçaba,Kyros'un yetiştiği çok kültürlü çevreden⁴ edindiği tecrübelerin de etkisiyle, uyguladığı siyasi ve iktisadi politikalar etrafında şekillenmiştir.

1.Kyros'un Yetiştığı Çevre ve Kişiliği

Mezopotamya, Grekçe "ırmakların ortasındaki ülke" anlamına gelmektedir.Bu bölge Arap kaynaklarında ise, iki nehir anlamına gelen "Beyne'n-nehreyn" adıyla anılmıştır. Mezopotamya doğuda İran, kuzeyde ise Anadolu platolarını oluşturan dağ sıralarıyla bir hilali andıracak biçimde çevrilmiştir. Güneyde ise Suriye ve Arabistan çölleri uzanmaktadır. Dağlık olan kuzey kısma kuzey Mezopotamya, ova özelliği gösteren güney kısma ise Güney mezopotamya denilmektedir.Güney Mezopotamya'nın ova özelliği göstermesinin nedeni Dicle ve Fırat Nehirleri vasıtasıyla bu bölgeye suyun ulaşmasıdır. Eğer bu bölge sudan yoksun olsaydı, muhtemelen burası da Suriye çölünün bir devamı olacaktı.⁵Bu bağlamda yeterince yağış almadığı için kuru tarım yapmaya elverişi olmayan güney kısımlarda, kuzeye göre sulamanın önemi daha fazlaydı.⁶Örneğin Asur ülkesinde yağmur mevsimi, tahıl köklerinin gelişmesini sağlayacak kadar uzun değildi.Oysa ki tahıl köklerinin gelişmesi için yağmur gerekliydi.Ayrıca burada, Mısır'daki gibi, ırmak suları kendiliğinden taşarak ekili toprağı basmazdı. Bu nedenle, insan eliyle yapılan sulama hayati önem taşımaktaydı.⁷

Diğer taraftan Mezopotamya'da süren geleneksel yaşam biçiminin buraya gelen toplumlar tarafından asimile edilmesi bir yana, çoğu zaman kendileri asimile olmuşlardır. Bu nedenle, bölgede insan ilişkilerini ve toplumsal yapıyı şekillendiren ortak kültür çok uzun bir geçmişe sahipti. Öyleki etnik yapının ortaya konulması, bazen kültürel zenginlik ve kültürel süreklilik nedeniyle mümkün olmamıştır.

Mezopotamya'da, kehanet ile ilgili inanışlaryaygındı. Bu anlamda Babil, Eski Mezopotamya'nın büyük kahinlerine ev sahipliği yapan merkezlerin başında gelmekteydi. Asur'da olduğu gibi, kahinler kralların vazgeçilmez danışmanları konumundaydılar. Öyle ki ordunun hareketleri dahi onlardan alınan bilgilere göre yönlendirilirdi. Babilde, kurban edilen hayvanların iç organları ve gökyüzündeki yıldızların hareketlerine bakılarak kehanetlerde bulunurdu. Bu durum, Babil ve çevresindeki birçok kentte astronomi alanında çalışmalarına nedenolmuştur.⁸

Mezopotamya'nın doğu ucunda yaşayan Persler, Mezopotamya'ya özgü zengin kültürel yapının bir parçası değillerdi. Ancak, Mezopotamya'nın kültürel zenginliklerinden azami ölçüde etkilenmişlerdi. Bunda,Perslerin yabancı gelenek görenekleri diğer uluslardan daha

²Age, s.558,559.

³Herodotos,*Tarih*, Çev: Müntekim Ökmen, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2014, 1, 130.

⁴Touraj Daryae, *Cyros the Great*, Afshar Publishing, Santa Monica 2013, s. 16-17.

⁵Engin Eroğlu,*Kutsal Kitaplardaki Tufan Olayının Tarihi Temelleri*(Yayınlanmamış yüksek lisans tezi), Ankara 2007, s.1-2.

⁶Agt, s.2.

⁷Herodotos,*age*, 1, 193.

⁸Kemalettin Köroğlu, *Eski Mezopotamya Tarihi*, İletişim Yayıncılık, İstanbul 2013, s.206.

JHS
38

**History
Studies**

Volume 8
Issue 1
A Tribute to
Prof. Dr.
Šerbo
Rastoder
March
2016

kolay benimsemelerinin⁹rolü büyüktür.Bu özelliklerinden dolayıdır ki Persler, Ahameniş hanedanı döneminde imparatorluk haline geldiklerinde; çok sayıda etnik, sosyal, hukuki ve siyasi toplulukları ve idari birimleri kucaklamışlardır.¹⁰Ancak, ticari gelirlerden azami ölçüde faydalanmalarına rağmen Persler, ticari faaliyetleri icra etmeyi gerektiren şehirlerdeki özel pazaryerlerindeki ticari faaliyetleribenimsememişlerdir.¹¹Hatta krallık sarayının ve toplantılarının yapıldığı büyük meydanlara tüccarların girmesini yasaklamışlardır. Çünkü eğitim yeri olarak da kullanılan bu alanlara tüccarların getirebilecekleri bazı malların gençleri olumsuz yönde etkileyeceğine inanılmıştır.¹²

Şehir meydanlarında yer alan eğitim yerleri dört kısımdan oluşmaktaydı. Birinci bölüm çocuklara, ikinci bölüm gençlere, üçüncü bölüm yetişkinlere, dördüncü bölüm ise eli silah tutamayacak olan yaşlılara ayrılmıştı. Hiçbir gurubun üyesi diğer gurubun alanına girememektedir. Her gurubun başında Persleri meydana getiren kavimleri temsilen on iki başkan bulunmaktaydı. Bunlar çocuk ve gençlere kişisel disiplin,zor şartlarda hayatı idame ettirme ve savaşa hazırlık ile ilgili eğitimler vermekteydiler.Diğer Persli çocuklar gibi Kyros¹³da çocukluğunda bu eğitimlerden geçmiş ve akranlarına göre daha başarılı bir konumda olmuştur.¹⁴

Diğer taraftan Perslerde çocuklar;beş yaşından önce çocuk babalarına gösterilmeyerek, eğer küçük yaşta ölürlerse, bunun babada ağır bir etki yapması önlenirdi.¹⁵Bu da gösteriyor ki Kyros'un yetiştiği çevrede çocuklar,sosyal hayatta da çetin mücedelelere uygun bir biçimde yetiştirilmekteydiler. Yine çocuklara konulan isimler, fiziki bir özelliği ya da bir kişilik onurunu ifade etmekteydi. İsimlerin tamamı aynı harflerle, Dorların san, İonların sigma dedikleri harfle son bulurdu.¹⁶Bu bağlamda, Eski Farsça'nın diğer dilsel geleneklerden etkilenerek kendi yolunu bulduğu söylenebilir.¹⁷

Böyle bir çevrede yetişen Kyros'un, hangi etnik gruba mensup olduğuyula ilgili yoğun tartışmalar yaşanmıştır. Bazı akademisyenler onun İran kökenli olduğunu söylerken, diğerleri Elam kökenli olduğunu iddia etmektedirler. Bu anlamda Kyros eğer Pers kökenli ise, Elamca'ya ait olan bir ismin neden bir Persli'ye verildiği sorusu yeterince cevap bulamamaktadır. Kyros'un kökeni ile ilgili tatmin edici bir sonuca ulaşılammakla birlikte Kyros, Elam Krallığı'nın iki önemli şehriden birisi olan Anshan'da doğmuştur.¹⁸Persler, eski zamanlardan itibaren Elam uygarlığının etkisi altında kalmışlardır.¹⁹Bu da gösteriyor ki onun etimolojisi ne olursa olsun Kyros, bir memlekette yaşayan iki yada daha çok kültürün olduğu bir çevrede doğmuştur. Burası Mezopotamya ve Pers Körfezi'ne uzak olmayan bir yerdir.Onun diğer farklı dini geleneklere aşina olması, onun sonraki yaşamı içerisinde karşılaştığı dini topluluklarla olan ilişkisi üzerinde etkili olmuş olmalıdır.²⁰

⁹Herodotos, *age*, 1, 135.

¹⁰Josef Wiesehöfer, *Ancient Persia (from 550 BC to 650 AD)*, (translated by Azizeh Azodi), I. B. Tauris Publishers, London, New York 1996, s.7.

¹¹Herodotos,*age*,1,153.

¹²Ksenophon, *Kyros'un Eğitimi*, Alfa Yayınları,İstanbul 2007, s.6.

¹³Amélie Kuhrt,*Eski Çağda Yakındoğu (Yaklaşık M.Ö.3000-330)*, Çev:Dilek Şendil, cilt II, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları,İstanbul 2013, s.366.Kyros Silindiri adıyla anılan tarihi metne göre Kyros, kral Teispes'ten başlayarak üç kuşak boyunca küçük Pers Krallığı'na egemen olmuş yerel kralların soyundan gelmektedir.

¹⁴Ksenophon, *age*, s. 6vd.

¹⁵Herodotos,*age*,1,136.

¹⁶*Age*, 1, 139.

¹⁷Wiesehöfer,*age*, s. 7-8.

¹⁸Daryaee, *age*, s.16.

¹⁹Arif Müfid Mansel, *Ege ve Yunan Tarihi*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2014, s. 265.

²⁰Daryaee, *age*, s.16-17.

JHS
39

**History
Studies**

Volume 8

Issue 1

A Tribute to

Prof. Dr.

Şerbo

Rastoder

March

2016

Kyros'un yetiştiği dönemin siyasi yapısına bakacak olursak; Mezopotamya'ya hakim olan Babilliler ile yönünü Anadolu'ya çevirmiş olan Medler, M.Ö. 609'da Asur devletini ortadan kaldırarak Ön Asya'ya hakim olmuşlardır. Asur Devleti'nin tarih sahnesinden çekilmesiyle birlikte Babil Kralı Nabopolassar, geriye kalan mirası sahiplenmek için harekete geçerek Harran'a kaçan son Asur kralı II. Assur-uballit'i devre dışı bıraktıktan sonra, ona destek veren Mısır'ı da yenilgiye uğratmıştır. Böylece Babilliler, Mezopotamya'ya hakim olmuşlardır. Uluslararası ticareti kontrol eden ve Mezopotamya'nın en bereketli topraklarına sahip olan Babilliler, oldukça refah içinde yaşamışlardır. Öyle ki Babil, eski dünyanın gıpta ile baktığı görkemli bir kent konumundaydı. Yeni yıl şenliklerinde kullanılan tören yoluna açılan ünlü İhtar Kapısı ve Babil Kulesi bu görkemin en güzel ifadesi durumundaydı.²¹

Yeni Babil Krallığı'nın en ünlü hükümdarlarından biri olan Nebukadnezzar, hem Babil kentinde yaptırdığı görkemli yapılar hem de askeri ve toplumsal bağlamda gerçekleştirdikleriyle unutulmaz izler bırakmıştır. Bu dönemde, Mısır hariç, eskiden Asur'a bağlı olan tüm bölgelerde kısa zamanda denetim sağlanmıştır. M.Ö. 601'de Mısır üzerine yapılan bir seferin beklenen sonucu vermemesi üzerine; Doğu Akdeniz kıyısındaki Yahuda Kralı Yehoyakim, Mısır'ın desteğine güvenerek Babile vergi ödemeyi kesmiştir. Bunun üzerine Babil Kralı Nebukadnezzar M.Ö. 597 yılında ordusunu bölgeye göndererek Kudüs'ü kuşatması, Yahuda Krallığı için ağır bir vergi yükümlülüğü ile sonuçlanmıştır. Ayrıca on bin kadar Yahudi Babile sürülmüştür.²² Bu mağduriyet ileriki tarihlerde Kyros'un, beklenen bir kurtarıcı olarak, Yahudiler tarafından meşru görülmesini kolaylaştırmıştır.

Babillilerle birlikte Ön Asya'da hakimiyet kuran diğer bir güç olan Medlerin egemenliği zamanında ise, Pers döneminin aksine toplumlar arasında bir sıralama gözetilmiştir. Bununla birlikte Medler, özellikle daha yakın olan komşularına hükmetmeyi amaçlayan politikalar izlemişlerdir. Bu durum zamanla Pers hakimiyet alanının genişlemesine, Med hakimiyet alanının ise küçülmesine neden olmuştur.²³

Kyros'un yetiştiği çevredeki sosyal ilişkilere bakıldığında, yönetici sınıfını oluşturan Medler ile köle sınıfını oluşturan Persler arasında büyük statü farkları bulunmaktaydı. Medlerin toplumsal statü bakımından üstünlükleri hayatın her alanında kendini göstermekteydi. Bu anlamda; Medlerin toplumsal statü bakımından üstünlüğü ile birlikte, Kyros'un lider olmaya yatkın kişiliği ile ilgili bazı ipuçları vermesi bakımından onunla ilgili anlatılan şu hikaye önem arz eder:

Kyros on yaşında iken sürü hayvanlarının bulunduğu ağaçların bulunduğu köyde, kendi akranı çocuklarla birlikte oyun oynuyordu. Çocuklar, oyun gereği başlarına kral olarak, sığırtmacın²⁴ oğlu diye çağırdıkları Kyros'u seçmişlerdi. Oyun esnasında Medlerin ileri gelenlerinden Artembares'in oğlu olan çocuk Kyros'un emrini dinlemedi. O zaman Kyros, oyunda yer alan diğer çocukların yardımıyla çocuğu kamçı ile dövmek suretiyle cezalandırdı. Çocuk Kyros'un elinden kurtulur kurtulmaz, babasının yanına koştu. Kyros'un kendisini küçük düşürmüş olmasından acı acı yakındı. Artembares oğlunu da yanına alarak büyük bir öfke ile Astyages'in yanına gitti ve utanç verici bir durumla karşılaştıklarını söyledi.²⁵

²¹Köroğlu, *age*, s.181, 200,201, 206.

²²*Age*, s. 200,201.

²³Herodotos, *age*, 1, 134.

²⁴*Age*, 1, 110. Sığırtmacı kimse.

²⁵*Age*, 1, 114.

JHS
40

**History
Studies**

Volume 8
Issue 1
A Tribute to
Prof. Dr.
Šerbo
Rastoder
March
2016

Buradan hareketle, Kyros'un liderlik yapabilme ve gerektiğinde güce başvurabilme gibi²⁶ kişisel eğilimleriyle, Medlere karşı köle konumunda olan Perslerin ileriki yıllarda ona kurtarıcı gözüyle bakmaları arasında güçlü bir ilişkinin söz konusu olduğu söylenebilir. Nitekim esaret altındaki bir milletin, bu duruma razı olmayan bir karaktere sahip bir lidere özlem duyması kaçınılmazdır. Herodot tarafından anlatılan yukarıdaki hikaye de bir anlamda, bu özlemin söylence²⁷ olarak dışa vurulmasıdır.

2.Kyros'un Askeri Faaliyetleri

M.Ö. 7. yy'nın son çeyreğinde Babilliler; eskiden Asurlular'ın hakim olduğu Mezopotamya ve çevresinde egemenlik sürerlerken Medler Urartu'ya son vermiş ve Doğu Anadolu üzerinden ilerleyerek Kızılırmak'a kadar tüm Orta Anadolu'yu ele geçirmişlerdi. Kimmer saldırılarını bertaraf eden Lidya Krallığı ise, Anadolu'da Medlere karşı direnen tek güçlü krallık olarak varlığını sürdürmekteydi. Diğer bir deyişle; Anadolu'nun batısında Lidya'ya hakimiyeti söz konusu iken, Ön Asya'nın büyük bölümü Babilliler ve Medlerin kontrolünde idi. Mısır ise bu süreçte, Babil saldırılarına direnerek varlığını korumuş ve eskiden olduğu gibi Doğu Akdeniz kıyılarındaki bazı olaylara müdahale dahi edebilmiştir.

Yukarıda sözünü ettiğimiz Ön Asya'daki siyasi dengeler, Medler gibi Hint-Avrupa kökenli bir toplum olan Perslerin İran'daki iktidarı ele geçirmesiyle değişmeye başlamıştır. Buna neden olan olay ise, Perslerin Kyros önderliğinde Med egemenliğinden kurtulmak için mücadeleye girişmeleridir.²⁸ Böylece Med egemenliğine karşı ayaklanan Persler, Med hükümdarı Astyages'in²⁹ hükümdarlığına son vererek bölgede bir güç haline gelmişlerdir.³⁰

Bundan sonra Lidya üzerine yürüyen Kyros,³¹ Lidya Kralı Kroisos'un ordusu ile M.Ö. 547 yılı ilkbaharında Kızılırmak kavisi içerisindeki bir bölgede karşı karşıya gelmiştir. Yaz mevsiminde üç ay kadar süren savaş sonuçsuz kalmıştır. Kroisos, eski savaş geleneklerine uygun olarak yaklaşan kış nedeniyle sonraki yıl aynı yerde yeniden olmak üzere geri çekilmiştir. Ancak Kyros, onu gizlice izlemiş ve Lidya'nın başkenti Sardes'in önlerine gelmiştir. Sonuçta, on dört günlük kuşatmadan sonra kenti ele geçirerek Lidya Devleti'ne son vermiştir. Böylece Anadolu tümüyle Pers egemenliği altına girmiştir.³²

Lidya Devleti'nin tarih sahnesinden silinmesinden sonra Persler, birkaç yıl içerisinde Ege Denizi kıyılarına kadar tüm Anadolu'yu ele geçirmişlerdir. Perslerin Anadolu'daki hakimiyeti M.Ö.333 yılına kadar yaklaşık iki yüz yıl sürmüştür. Bu yeni dönemde Anadolu yarımadasına özgü yerli kültürün yerini, Yunanistan'dan gelen yeni etkiler sonucunda ortaya çıkan Yunan kültürü almaya başlamıştır.³³

Pers egemenliği Anadolu'daki Yunanlılar için ise,büyük bir değişiklik meydana getirmemiştir. Persler, idare merkezi Sardes (Şart) ve Daskileion (Ergili) olmak üzere iki satraplık kurarak,İonya ve Aiolya şehirlerini bu satraplıklara bağlamışlardır. Belli yerlerde askeri üsler ve koloniler kurmak suretiyle bu bölgelerin idaresini satraplara bırakmışlardır.

²⁶ Amélie, *age*, s.373.

²⁷ *Age*, s.373. Herodot tarafından anlatılan ve bir söylenceden ibaret olanbu öykü, kahramanın kültürel ve siyasal önemini gözler önüne sermekle birlikte, tarihsel bilgi bağlamında güvenilir değildir.

²⁸ Herodotos, *age*, 1,127.

²⁹ *Age*, 1,107-108. Kyros'un babası Perslerin kral soyundan gelen Kambyses, Med Kralı Astyages'in kızı Mandane ile evlenmişti. Dolayısıyla Astyages, Kyros'un büyükbabasıydı.

³⁰ *Age*, 1,130.

³¹ Köroğlu, *age*, s.206-208, Mansel, *age*, s.265.

³² Veli Sevin, *Anadolu Arkeolojisi*, Der Yayınları, İstanbul 2002, s.268-269.

³³ *Age*, s. 286-287.

JHS

41

History
Studies

Volume 8
Issue 1
A Tribute to

Prof. Dr.
Şerbo
Rastoder
March
2016

Böylece Anadolu'daki asıl egemenler satraplar olmuştur. Satraplar, Yunan şehirlerinin başlarına kendilerini tutan tiranların³⁴ geçmesini sağlamışlardır.³⁵

Hızla büyüyen Pers İmparatorluğu'nun, yanı başında bulunan ve köklü bir kültürel mirasa sahip olan Mezopotamya toprakları ile ilgilenmemesi mümkün değildi. Nitekim, M.Ö. 539 yılında Kyros ordularıyla Babil üzerine yürümüştür. Babil ordusu, Nebukadnezzar'ın Fırat ve Dicle'nin birbirine en çok yaklaştığı kesimde yaptırdığı ünlü duvar yakınlarında direnmeye çalışmışsa da başarılı olamamış ve başkent kısa sürede düşmüştür.

Kyros'un yayılma politikası içerisinde Orta Asya coğrafyası da bulunmaktaydı. Bu amaçla Sakalar'ın en büyük kolu olan Massagetler ile çetin mücadeleler yapılmıştır. Massagetler, Hazar Denizi'nin doğusundaki uçsuz bucaksız bir ovada yaşamaktaydılar. Massagetler'le M.Ö. 528'de yapılan bir savaş esnasında Kyros'un öldürülmesiyle,³⁶ onun Orta Asya'ya doğru yayılma politikası gerçekleşmemiştir.

3. Kyros'un Siyasi ve İktisadi Faaliyetleri

Toplumlar arasında hiyerarşik bir sıralama gözetilen Medler, özellikle daha yakın olan komşularına hükmetmeyi amaç edinmişlerdir. Bu durum, Medlerin kendilerine uzak olan bölgelere daha az ilgi duymalarına neden olmuş ve onların daha fazla büyümelerine imkan vermemiştir.³⁷ Persler ise, Kyros'un başa geçmesiyle birlikte, tüm dünyaya egemen olmayı amaç edinen emperyalist bir siyaset izleyerek, sınırlarını sürekli olarak genişletmişlerdir. Bu siyasi anlayışı ise, Anadolu ve Mezopotamya'ya özgü iktisadi, kültürel ve siyasi³⁸ miras üzerine inşa etmeye çalışmışlardır.³⁹

Bu düşünce doğrultusunda Kyros ilk olarak Ön Asya ticaretinin batıdaki kavşağında yer alan Lidya Devleti'ni saf dışı bırakmak suretiyle, buradaki zenginlikleri ele geçirmiştir. Lidya, ticari yolların kavşağında bulunmasının yanında altın zenginliği yönüyle de bir cazibe merkeziydi. M.Ö. 7. yy'ın başlarına doğru farkına varılan bu zenginlik, Sardes kentinin içinden akıp Gediz Irmağı'na karışan Küçük Paktolos (Sart) çayının alüvyonlarından sağlanıyordu.⁴⁰ Zengin bir tüccar sınıfının bulunduğu Sardes, uluslararası bir metropol görünümündeydi.⁴¹ Kroisos zamanında zenginliğin en üst seviyede yaşandığı başkent Sardes, özellikle Yunanlılar için bir cazibe merkezi konumunda olmuştur.⁴²

Bundan sonra Kyros; uluslararası ticareti kontrol eden, bereketli topraklara sahip olan ve Mezopotamya'nın geleneksel merkezi olan Babil'i⁴³ zapt ederek, Mezopotamya'nın birikimine sahip toplumların bölgedeki siyasal egemenliklerine bir anlamda son vermiştir.⁴⁴ Bu gelişme ile

³⁴Ekrem Memiş, *Eskiçağ Medeniyetleri Tarihi*, Ekin Basım Yayın, Bursa 2015, s.258. Tiranlar, zorbalıkla yönetime el koyarak iktidara gelmişlerdir. Çok yararlı işler de yapmalarına rağmen, kendilerini hedef alan kara propagandalar nedeniyle meşruluklarını uzun süre sağlayamamışlardır. En fazla iki üç nesil sonra iktidardan düşmüşlerdir.

³⁵Mansel, *age*, s.265-266.

³⁶İlhami Durmuş, *Türk Tarihinin Öncüleri*, Akçağ Yayınları, Ankara 2013, s. 54,55,56.

³⁷Herodotos, *age*, 1, 134.

³⁸Köroğlu, *age*, 186.

³⁹Mansel, *age*, s.268.

⁴⁰Sevin, *age*, s.273.

⁴¹*Age*, s. 270.

⁴²Herodotos, *age*, 1, 28-29, Ekrem Akurgal, *Anadolu Kültür Tarihi*, TÜBİTAK, Ankara 2000, s. 287.

⁴³Köroğlu, *age*, s. 206, Jean Bottéro, *Kültürümüzün Şafağı Babil*, Çev. Ali Berktaş, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2012, s.34.

⁴⁴Charles Gates, *Antik Kentler: Antik Yakın Doğu, Mısır, Yunan ve Roma'da Kentsel Yaşamın Arkeolojisi*, Çev. Barış Cezar, Koç Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2015, s.254.

JHS
42

**History
Studies**

Volume 8
Issue 1
A Tribute to
Prof. Dr.
Şerbo
Rastoder
March
2016

birlikte, dünyanın bilinen en eski zenginlikleri artık Pers Devleti'nin büyümesine hizmet etmeye başlamıştır.⁴⁵

Böylece doğunun cazibe merkezi Babil ile batının cazibe merkezi Sardes;Kyros'un izlediği siyaset anlayışı doğrultusunda Perslerin egemenliğine geçmiştir. Bu durum, bir taraftan Kral Yolu ticaretinin gelişmesine zemin hazırlamış diğer taraftan Perslerin ekonomik anlamda güçlenmesini sağlamıştır.Bununla birlikte, Kral Yolu Perslerin batıya doğru yayılma politikalarında hizmet etmiştir.

Ele geçirilen bölgelerde Kyros'un meşru kral olarak görülmesi ise,Herodot'un da ifade ettiği gibi, kendisine atfedilen öksüz çocuk hikayesi⁴⁶ile birlikteonun dini geleneklere ve yerel kültürlerle karşı uyguladığı esnek siyaset anlayışıyla sağlanmış olmalıdır. Bu doğrultuda, ele geçirilen topraklarda Pers kültürünü empoze etmek yerine, bu topraklardaki toplumlara barışı tesis etme ve yerel kültürel mirası koruma⁴⁷ gibi vaadlerde bulunulmuştur. Bunun yanında yerel normlara ve bu normlara göre elit sayılan kesimlere karşı uzlaşmacı bir tutum⁴⁸ sergilenmiştir.Özellikle yerel din anlayışlarına karşı gösterilen⁴⁹ saygı, yabancı kavimlerin Pers egemenliğine ısınmalarını kolaylaştırmıştır.Bu siyaset anlayışının olumsuz yanları da olmuştur. Örneğin bu tolerans siyaseti, Pers egemenliğine karşı yapılan birtakım isyanlara zemin hazırlamıştır. Ancak güçlü bir orduya sahip olan Persler, bu isyanları şiddetli bir şekilde bastırmışlardır. Bazı durumlarda ise, isyancı kavimleri uzak ülkelere sürmek suretiyle asayişin temin etmişlerdir.⁵⁰

İç barış, ılımlı bir vergi sistemi, sahip olunan toprakları baştan başa kateden yol şebekesinin sağladığı düzenli bir ulaşım ile birlikte,güvenliği sağlanan ticari faaliyetler sayesinde Anadolu'daki Yunan şehirleri ve Fenike'deki liman şehirleri ile birlikte Babil ekonomik alanda gelişmiştir.⁵¹ Nitekim coğrafi şartlar nedeniyle;özellikle Güney Mezopotamya'nın taş, maden ve kereste gibi malzemeleri dışardan temin etme zorunluluğu, onların dış ülkelerle olan ticari münasebete geçmelerini zorunlu kılmaktaydı.⁵² Takip eden süreçte, doğu ülkeleriyle yapılan ticaret Suriye-Arabistan Çölü'nden geçerek Fenike'de sona eren yolları izlemeye başlamıştır. Bu durum Fenike şehirlerinin İonya şehirlerine göre daha büyük bir ekonomik refaha kavuşmalarına yol açmıştır.⁵³

Diğer taraftan Persler, Asur'da olduğu gibi,farklı teşkilatlara sahip olan bazı şehir devletlerine dokunmamışlardır. Örneğin zengin tüccar azınlığı tarafından idare edilen Fenike şehirleri, eski konumlarını muhafaza etmişlerdir. Bunun yanında Filistin; yarı siyasal, yarı dini olan yönetim şeklini daha da geliştirerek sürdürmüştür. Tapınaklar etrafında kurulan ve demokratik idarelere sahip bulunan Yunan şehir devletleri de varlıklarını korumuş, sadece

⁴⁵Pierre Briant, *From Cyros to Alexander*, Eisenbrauns, Indiana, 2002,s.44.

⁴⁶Akad Kralı Sargon (M.Ö. 2334-2229)'un da meşru görülmesinde, kendisine atfedilen öksüz çocuk hikayesinin payı büyük olmuştur.

⁴⁷Daniel C. Snell, , *Life in the Ancient Near East (3100-332 B.C.E.)*, Yale University Press, New Heaven and London 1997, s. 99.

⁴⁸Amelia Kuhrt, "Cyrus the Great of Persia: Images and Realities", in M. Heinz & M. H. Feldman (eds),*Representations of Political Power: Case Histories from Times of Change and Dissolving Order in the Ancient Near East*, Eisenbrauns 2007, pp. 185-186.

⁴⁹M. A. Dandamaev, , *A Political History of the Achaemenid Empire*, (translated into English by W. J. Vogelsang), E. J. Brill, The Netherlands,Leiden 1989, s.63-65.

⁵⁰Mansel,*age*, s.271-272.

⁵¹*Age*, s.270-271.

⁵²Fürüzan Kınal, *Eski Mezopotamya Tarihi*, Dil ve Tarih-CoğrafyaFakültesi Basımevi, Ankara 1983, s.157.

⁵³Mansel,*age*, s.266.

JHS
43

**History
Studies**

Volume 8
Issue 1
A Tribute to
Prof. Dr.
Şerbo
Rastoder
March
2016

zorunlu hallerde yeniden teşkilatlandırılmışlardır. Ancak Persler, bu şehir idarelerinin başlarına kendilerine itaat eden kişileri tiran olarak atamaya özen göstermişlerdir.⁵⁴

Persler, başta Babil olmak üzere ele geçirdikleri yerlerdeki mabetleri ve diğer önemli yapıları onararak buradaki birikimin sürmesine katkıda bulunmuşlardır. Örneğin M.Ö. 539 yılında Pers Kralı Kyros, Babil devletine son vermiş ve II. Nabukadnezar'ın Yerusalem (Kudüs)'den Babile sürdüğü Yahudileri esaretten kurtararak, Kudüs'teki eski mabetlerini yeniden inşa etmeleri için onlara maddi ve manevi destek vermiştir. Bu nedenle Yahudiler'e ait kutsal kitap olan Tevrat'ta Pers Kralı Kyros'tan övgü ile bahsedilmektedir. Böylece rahiplerin güvenini kazanarak Babil tahtının meşru mirasçısı sayılmış ve dünya egemenliğini ifade eden "dört kıta kralı" ilan edilmiştir. Bu durum Kyros'un bölgedeki meşruluğunu perçinlemiş olmalıdır.⁵⁵

Ayrıca, imparatorluğun pek çok bölgesinde konuşulan ortak bir dil olan Aramice'nin korunması Mezopotamya kökenli geleneklerin sonraki kuşaklara aktarılmasını sağlamıştır.⁵⁶ Alfabe yazısının çivi yazısına göre daha kolay olması, Aramice'nin gün geçtikçe daha yaygın olarak kullanılmasına neden olmuştur.

İnançlara ve geleneklere önem vererek ve kısa sürede siyasi birlikten yoksun birçok bölgeyi⁵⁷ tek bir siyasi yapı altında birleştirmek suretiyle geniş bir coğrafyaya yayılmayı başaran Persler, yeni satraplıklar kurmak suretiyle bu bölgelerde hakimiyet kurmaya çalışmışlardır.⁵⁸ Bu anlamda Kyros, farklı coğrafyalarda yaşayan ve farklı gelenek göreneklere sahip insanları satraplık adı verilen bir yönetim metodu ile bir arada tutmuştur. Bu yönetim metodu, çeşitli kültürel geleneklere sahip insanların yeni otoritenin sınırları içerisinde bir fonksiyon icra etmelerine izin vermiştir. Böylece daha önceki dönemlerde Asurlular'ın da uyguladığı gibi,⁵⁹ yerel gereksinimlere ve geleneklere uygun bir sistem oluşturulmuştur.⁶⁰ Bu esnek sistem farklı insanların farklı ihtiyaçlarını karşılayabilmenin yanında onların yeteneklerine de geniş ve kompleks yapı içerisinde yeterince imkan tanımıştır.⁶¹ Böylece Ortadoğu'da büyük bir imparatorluk meydana gelmiştir. Bu denli büyük bir imparatorluğun merkezden kontrol altına alınmasında yaşanan güçlükler ise, çoğunlukla yerel unsurlardan beslenen satraplık yönetim şekli ile birlikte hızlı bir posta sistemi⁶² ile aşılmaya çalışılmıştır.

Satraplık, hakimiyet kurulan ülkelerde vergi toplama ve ordu için gerekli iâşeyi tedarik etme faaliyetlerini kolaylaştırmıştır. Esasen bu yönetim şekli; etkili bir şekilde vergi toplamak amacıyla ülkenin bölgelere ayrılmasını ve bu bölgelerin başına satrap adı verilen yöneticilerin atanmasını ifade etmekteydi. Satrapların hem sivil hem de askeri gücü temsil etmeleri, onların zaman zaman güçlenerek merkeze karşı ayaklanmalarına neden olmuştur. Persliler için en önemli satraplık Babildir. Nitekim, bir yılın dört ayında ordunun iâşesini Babil sağlamaktaydı.

⁵⁴ *Age*, s.270.

⁵⁵ Ekrem Memiş, "Eskiçağda Filistin ve Filistinliler", *Fırat Üniversitesi Orta Doğu Araştırmaları Dergisi*, C. VII, S. 2, 2011, s. 9, Mansel, *age*, s.266.

⁵⁶ Köroğlu, *age*, s.209.

⁵⁷ Kuhrt, *agm*, s.186.

⁵⁸ Köroğlu, *age*, s.208-209.

⁵⁹ *Age*, s.186.

⁶⁰ Elspeth R. M. Dusinger, *Aspects of Empire in Achaemenid Sardis*, Cambridge University Press, United Kingdom, Cambridge 2003, s.1.

⁶¹ *Age*, s.1.

⁶² Ksenophon, *age*, s.288. Kyros döneminde en uzak yerlerden dahi kolayca haber alınabilmektedir. Bu nedenle binek hayvanlarının günde en fazla ne kadar yol alabileceği hesaplanarak, buna göre mola yerleri yapılmıştır. Bu mola yerlerinde hayvanların bakımıyla ilgilenen görevliler bulundurulmuştur. Ulaşılan her mola yerinde postacılar, görev değişimi yapmak suretiyle aldıkları haberleri diğer mola yerine ulaştırmışlardır.

JHS

44

**History
Studies**

Volume 8
Issue 1
A Tribute to
Prof. Dr.
Şerbo
Rastoder
March
2016

Diğer sekiz aylık işeyi ise diğer bölgeler sağlamaktaydı. Buda gösteriyor ki Babil, diğer satraplıklardan daha fazla gelir sağlayabilecek kaynaklara sahipti.⁶³

Kyros önderliğinde Perslerin, Ön Asya tarihinde ilk kez belirli bir ulusa bağlı olmayan bir devlet kurma fikriyle⁶⁴ hareket ettikleri düşünülse de; Pers Devleti esas olarak irili ufaklı devletler, şehir devletleri ile aşiret ve kabilelerin karışımından meydana gelen suni bir organizasyon olmaktan kurtulamamıştır. Bununla birlikte devletin her yerinde geçen tek para sistemi uygulaması, krallığa bağlı tüm ülkeleri baştan başa kat eden bir yol ağı ve bu yollar üzerinde düzenli bir posta teşkilatının kurulması ülke bütünlüğünü sağlamak için yapılan gayretlerin bir göstergesi durumundadır. Bu yollar içerisinde, üzerinde yüz onbir posta istasyonu bulunan Kral Yolu en önemlisidir. Bu yol Efesos'tan başlayarak Sardes üzerinden Sakarya'nın dirsek yaptığı yerde bulunan Gordion'a ulaşıyordu. Buradan Kapadokya'da bulunan Pteria'ya gidiyordu. Oradan Doğu Anadolu'nun engebeli arazisinden geçerek, Dicle Vadisi istikametinde Mezopotamya'ya ulaşıp Susa'da son buluyordu.⁶⁵

Güvenlik tedbirleri alınan ticari yolların sağladığı ulaşım kolaylığı tarım, hayvancılık ve sanayigibi ekonomik alanlarda yeni bir ivme kazandırmış olmalıdır.⁶⁶ Nitekim, tarımın geliştirilmesiyle ilgili hamleler Kyros'un uygulamalarında açıkça görülmektedir. Bu anlamda; tarım alanında köle ve hayvan işgücü önemsenmiş, tarımda verimi artırmak için tapınaklar tarafından imal edilen pullukların işçilere dağıtılması veterarım için yeteri kadar suyun vergi alınmadan sağlanması için bazı düzenlemeler yapılmıştır.⁶⁷

Sonuç

Lidya Devleti'nin Pers Kralı Kyros tarafından ortadan kaldırılmasıyla birlikte, Anadolu yarımadasına özgü yerli kültür gelişiminin yerini, Yunanistan'dan gelen yeni etkiler sonucunda ortaya çıkan Yunan kültürü almaya başlamıştır. Böylece özgün Anadolu kültürü hakimiyetini kaybetmiştir. Babilin tarih sahnesinden silinmesiyle birlikte ise, Mezopotamya'nın köklü kültürel zenginliklerinesahip toplumların bölgedeki siyasal egemenlikleri son bulmuştur. Böylece Persler, Anadolu ve Mezopotamya'nın ekonomik ve kültürel zenginliklerine sahip olmuşlardır. Bu durum, Büyük İskender döneminde zirveye ulaşacak doğu batı etkileşimine zemin hazırlayarak, batı medeniyetinin gelişmesine büyük katkı sağlamıştır. Bununla birlikte Kyros önderliğinde Persler, Kral Yolu'nu koruyan ve besleyen politikaları ile satraplık adı verilen yönetim anlayışı sayesinde bu zenginlikten azami ölçüde faydalanmışlardır. Yerel kültürlerle ve din anlayışlarına karşı gösterilen saygı ise, yabancı kavimlerin Pers egemenliğine ısınmalarını sağlayan etkili bir yöntem olarak kullanılmıştır.

⁶³Herodotos, *age*, 1, 192, Mansel, *age*, s. 269.

⁶⁴Yerel kültürleri koruyarak bir barış ortamı tesis etmek ve böylece iktisadi amillerden azami ölçüde faydalanmayı amaçlamak, bu düşünceyi gerçekleştirmeyi mümkün kılmamıştır. Albert Schweitzer, *Uygurluk ve Barış*, Varlık Yayınları, İstanbul 1965, s. 66, 98, 99. Nitekim, sadece iktisadi yönden gelişim, gerçek bir uygarlığı tesis etmeyi kolaylaştırmamakta aksine zorlaştırmaktadır.

⁶⁵Mansel, *age*, s. 269.

⁶⁶*Age*, s. 271.

⁶⁷Harold Lamb, *Cyros the Great*, Robert Hale Limited, London 1960, s. 171.

JHS
45

**History
Studies**

Volume 8
Issue 1
A Tribute to
Prof. Dr.
Şerbo
Rastoder
March
2016

Kaynakça

- AKURGAL, Ekrem, *Anadolu Kültür Tarihi*, TÜBİTAK, Ankara 2000.
- BOTTÉRO Jean, *Kültürümüzün Şafağı Babil*, Çev: Ali Berktaş, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2012.
- BRIANT, Pierre, *From Cyros to Alexander*, Eisenbrauns, Indiana, Winona Lake 2002.
- DANDAMAEV, M. A. *A Political History of the Achaemenid Empire*, (translated into English by W. J. Vogelsang), E. J. Brill, The Netherlands, Leiden 1989.
- DARYAEE, Touraj, *Cyros the Great*, Afshar Publishing, Santa Monica 2013.
- DURMUŞ, İlhami, *Türk Tarihinin Öncüleri*, Akçağ Yayınları, Ankara 2013.
- DUSİNBERRE, Elspeth R. M. *Aspects of Empire in Achaemenid Sardis*, Cambridge University Press, United Kingdom, Cambridge 2003.
- EROĞLU, Engin, *Kutsal Kitaplardaki Tufan Olayının Tarihi Temelleri* (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi), Ankara 2007.
- GATES, Charles, *Antik Kentler: Antik Yakınoğu, Mısır, Yunan ve Roma'da Kentsel Yaşamın Arkeolojisi*, Çev: Barış Cezar, Koç Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2015.
- HERODOTOS, *Tarih*, Çev: Müntekim Ökmen, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2014.
- KINAL, Füzuran, *Eski Mezopotamya Tarihi*, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Basımevi, Ankara 1983.
- KÖROĞLU, Kemalettin, *Eski Mezopotamya Tarihi*, İletişim Yayıncılık, İstanbul 2013.
- KSENOPHON, *Kyros'un Eğitimi*, Alfa Yayınları, İstanbul 2007.
- KUHRT, Amélie, "Cyrus the Great of Persia: Images and Realities", in M. Heinz & M. H. Feldman (eds), *Representations of Political Power: Case Histories from Times of Change and Dissolving Order in the Ancient Near East*, Eisenbrauns 2007, pp. 169-191.
- KUHRT, Amélie, *Eski Çağda Yakınoğu (Yaklaşık M.Ö.3000-330)*, Çev:Dilek Şendil, cilt II, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2013.
- KUHRT, Amélie, *The Ancient Near East (c. 3000-330 BC)*, volume two, Routledge, London and New York 1995.
- LAMB, Harold, *Cyros the Great*, Robert Hale Limited, London 1960.
- MANSEL, Arif Müfid, *Ege ve Yunan Tarihi*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2014.
- MEMİŞ, Ekrem, "Eskiçağda Filistin ve Filistinliler", *Fırat Üniversitesi Orta Doğu Araştırmaları Dergisi*, C. VII, S. 2, 2011, s. 1-12.
- MEMİŞ, Ekrem, *Eskiçağ Medeniyetleri Tarihi*, Ekin Basım Yayın, Bursa 2015.
- SCHWEITZER, Albert, *Uygarlık ve Barış*, Varlık Yayınları, İstanbul 1965.
- SEVİN, Veli, *Anadolu Arkeolojisi*, Der Yayınları, İstanbul 2002.
- SNELL, Daniel C. *Life in the Ancient Near East (3100-332 B.C.E.)*, Yale University Press, New Heaven and London 1997.

JHS
46

**History
Studies**

Volume 8
Issue 1
A Tribute to
Prof. Dr.
Şerbo
Rastoder
March
2016

WIESEHÖFER, Josef, *Ancient Persia (from 550 BC to 650 AD)*, (translated by Azizeh Azodi), I. B. Tauris Publishers, London, New York 1996.

JHS

47

**History
Studies**

Volume 8

Issue 1

A Tribute to

Prof. Dr.

Šerbo

Rastoder

March

2016